

BILAGOR

Tom sida

BILAGA A.

MÅNS JOHANSSONS JORDAGODS.

Tabellarisk öfversikt.

Nedanstående öfversikt, som redogör för Måns Johanssons jordagods under de senare åren af hans lefnad, grundar sig på två jordaböcker, som upprättats efter hans död. Den ena, som kallas »Salige Her Mågens Johanssons arffunges Godz offuer all Suericke 1556», förvaras i Riksarkivet, Biographica N 2 b (nedan kallad N 2 b). Den andra, som är odaterad, har från Cederhielmska samlingen å Säby kommit till Upsala Universitetsbibliotek, där den infogats i handskriftsamlingen X 240 Natt och Dag (nedan kallad X 240).

Jordabok N 2 b, ett litet pryddigt textadt häfte i kvartformat, är antingen upprättad till ledning vid arfskiftet efter Måns Johansson, som afled vid jultiden 1555, eller afsedd att göra tjänst vid den gemensamma förvaltningen af egendomarna före arfskiftet. Dess datum, den 18 oktober 1556, betecknar kanske endast tiden för registreringsarbetets avslutande. Gårdarna äro i förteckningen upptagna i geografisk följd: Östergötland, Småland, Västergötland, Värmland, Nerike, Västmanland, Upland och Södermanland, med räntor för hvarje gård och med sammandrag af räntorna härads- eller sockenvis. Tillika angifvas noggrant de rättaredömen, till hvilka gårdarna hörde - något som onekligen tyder på ett praktiskt syfte med jordabokens uppläggning.

Jordabok X 240, ett häfte i liten folio, utan rubrik, upptager så godt som alla de gårdar, hvilka förekomma i N 2 b, och dessutom några andra. För hvarje gård äro räntorna angifna. Gårdarna äro här ordnade i vissa grupper, med ränteuppgifterna summerade för hvarje grupp ~ på ett undantag när. Tydligt föreligger här en jordabok öfver lotterna vid arfskiftet efter Måns Johansson. Hela grupperingen är gjord efter arfslotter, vare sig det nu är den definitiva arfsfördelningen eller blott ett förslag, som upprättats. Efter jordregistrets utarbetande har i öfre kanten vid hvarje ny grupp antecknats ett namn, som lämnar ledning för bedömning af gårdarnas utplacering genom arfskiftet. Vid den första gruppen står sålunda antecknad »Sten». Därefter följa grupper med namnen »Nilts», »Karin Monssdotter», »Erik Monsson», »Alfredh», »fru Karin» och »Margareta». På ett särskildt blad upptagas några gårdar, som »Johan Åkesson klandrat» samt några »pantegods». En därefter nedskrifven anteckning om ett skifte efter jungfru Margareta Månsdotter 1571 åtföljes af en icke namngifven grupp med gårdar, för hvilkas räntor äfven en summa anföres. De två sista bladen upptaga några gårdar till »3 parten» och »6 parten».

Då den nyssnämnda anteckningen om ett byte 1571 är skrifven med samma stil som jordregistret och då i anteckningen talas om »min kära husfru fru Margareta Grip» (Erik Månssons änka), vill det synas som om jordaboken - antingen detta exemplar eller ett äldre - nedskrifvits för fru Margaretas räkning. I förra fallet är det tydligen fru Margaretas skrifvare, som i kanten antecknat ägarenamnen på grund af den kärmedom han haft om gårdamas utplacering. Beteckningen »Sten», som afser Margareta Grips andre man Sten Banér, har användts för en grupp, som vid själfva arfskiftet måste ha tillfallit Erik Månsson, och äro namnen alltså nedskrifna efter fru Margaretas andra giftermål omkr. 1571. Tänkbart är också, att dessa anteckningar ha gjorts direkt i en fru Margareta tillhörig originaljordabok, af hvilken här föreliggande blott är en afskrift, verkställd för Säby-grenens räkning. För ett sådant antagande talar den omständigheten, att de sist i boken förekommande anteckningarna om »parterna» hänföra sig till gårdar, som sedermera tillhört Säbygrenen, samt att jordaboken förvarats i arkivet på Säby ända till dess den hamnade i Upsala Bibliotek. I beskrifningen här ofvan har för denna jordabok användts beteckningen »omkøc 1571».

Jämte gruppen »Sten» har Erik Månsson också fått på sin lott en samling gårdar, som betecknats dels med hans eget namn, dels med herr Stens. Mellan dessa grupper är det nog ingen reell skillnad, utan har skrifvaren blott, innan han nedskref namnet på den sista, kommit att tänka på att arvet egentligen var Erik Månssons. »Nilts» afser tydligen Nils Månssons lott och »fru Karin» den del, som tillfallit dennes änka Karin Gyllenstierna. Måhända ha olika beteckningar här användts därför att Nils redan före faderns död erhöi en del af de gårdar, som stå under hans namn. Då de öfriga namngifna grupperna hänföra sig till Måns Johanssons efterlevande döttrar, är det möjligt, att den icke namngifna gruppen afser den före fadern aflidna dottern Anna, hvars man Erik Gyllenstierna lefde ända till 1565 och sålunda bör ha fått en del af arvet, trots det att hustrun ej tyckes ha efterlämnat några barn.

Att för sönerna upptagits två lotter, medan döttrarna blott fått en hvardera, ansluter sig uppenbarligen till lagens bestämmelse om dubbel arfsrätt för sönerna. Uppgifterna om 3 och 6 parten i X 240 hänföra sig tydligen till någon förskjutning i dispositionerna, som kanske gjorts efter jungfru Margaretas eller Erik Gyllenstiernas död, eftersom alla de ifrågavarande gårdarna _ på ett undantag när - förut stå upptagna i Margaretas grupp eller i den sista, icke namngifna gruppen. Alla gårdar i 3 och 6 parten tillhörde sedermera Nils Månssons arfvingar och ha sålunda tillerkänts fru Karin, vare sig det nu skedde i samband med det större arfskiftet eller senare.

Märkligt nog är det flera i X 240 upptagna gårdar, som icke återfinnas i N 2b. Det är i första rummet de båda sätesgårdarna Bro och Säby jämte vissa under dessa lydande gårdar. Det torde ligga närmast till hands att förklara detta förhållande på sådant sätt, att i den summariska jordaboken N 2 b endast upptagits de gårdar, som skulle för arfsfördehången grupperas eller för arfvingarnas räkning gemensamt förvaltas, men däremot icke de egendomar,

om hvilkas framtida disposition den aflidne redan träffat bestämmelser. Såsom ofvan (sid. 53) påpekats tyda flera omständigheter på, att Nils Månsson redan före faderns död kommit i besittning af Säby med omkringliggande, och har antagligen fadern i samband därmed förordnat, att Bro skulle tillfalla Erik Månsson. Sätessgårdarna ha därför icke ansetts nödvändiga att upptaga i den summariska jordaboken. Gården Näsby på Öland saknas också i N 2 b. Då den sedermera sönderdelades på alla lotterna - förmodligen på grund af den betydande fiskränta den gaf - har kanske uppdelningen redan från början ansetts så själffallen, att gården ej behöfde upptagas i den förteckning, som utgjorde förarbete till arfskiftet.

De fåtaliga fall af motsatt slag, då gårdar upptagas i N 2 b, men icke i X 240, bero kanske på något förbiseende, men kanske ha några fall också en reell förklaring. Det är nämligen icke otänkbart, att Nils Månssons lottlista, sådan den i X 240 föreligger, är ofullständig. Den saknar råntesumma, som alla de öfriga ha, och den upptar inga Smålandsgårdar, som eljes finnas på alla lotter. Då det just är några af de i N 2 b upptagna Smålandsgårdarna, som saknas i X 240, frestas man att på Nils Månssons lott inräkna dessa Smålandsgårdar. I så fall ha de dock senare afvecklats, då nämligen ingen af dessa sedermera tillhörde Nils Månssons son. Kanske är det ej heller uteslutet, att några gårdar af arfvingama afyttrats redan före arfskiftet.

Bortsedt från de här anförda fallen jämte några små inadvertenser i namnens stafning, är öfverensstämmelsen mellan de båda jordaböckerna påfallande och ett oförtydligt tecken på att de ingå som led i sammanhängande uppgörelser.

I den tabellariska öfversikten här nedan äro gårdar och jordlotter upptagna under sina nuvarande namn, vid hvilkas identifiering den tryckta beskrifningen till ekonomiska kartverkets kartor äfvensom den i Riksarkivet förvarade afskriften af Landtmäterikontorets kartförteckning fått tjänstgöra som källor jämte vanliga handböcker. I osäkra fall, eller då gården ej kunnat genom något af dessa arbeten identifieras, har det i jordaboken förekommande namnet upptagits med citationstecken. Kursiv stil betecknar att gården varit säte för ett rättaredöme under Måns Johanssons tid enligt jordabok N 2 b. De gårdar, som endast omtalas i X 240, äro markerade med * och de, som endast förekomma i N 2 b, med **. Alla öfriga äro upptagna i båda jordaböckerna.

Den första spalten ansluter sig direkt till gårdsförteckningen, då därstädes alla Måns Johanssons gårdar och namngifna jordlotter äro räknade med ledning af de båda jordaböckerna. Sifferbeteckningen afser antalet af honom ägda gårdar inom samma by eller antalet jorddelar med samma namn.

I de följande spalterna lämnas antydning om arfvegodsens vandring inom Säbygrenen af Måns Johanssons släkt. Nils Månssons gårdar äro sålunda angifna i andra spalten efter jordabok X 240, omfattande grupperna »Nils» och »fru Karim». Den därpå följande jämförelsen med Nils Nilssons jordabok från omkr. 1580 (Upsala Bibl. S 103) vittnar om att arvet från Måns Johansson ännu vid denna tid är hållet tämligen homogent, då Nils Nilsson var Nils Månssons ende son. Jordaboken säger sig upptaga alla Nils Nilssons fädernegods, d. v. s. fädernegods.

arvet sådant det af modern förvaltats. Endast i två fall ha gårdar, som ärfts från Måns Johansson, afsöndrats genom byte under fru Karins tid, såsom i noter närmare angifves. I stället uppdyka några nya gårdar i komplexet, dels de gårdar, som i X 240 äro upptagna under 3 och 6 parten, dels tre gårdar, som efter Måns Johansson tillfallit Alfrid Månsdotter, hvilken förmodligen bortbytt dem till fru Karin, dels från annat håll nyförvärfvade delar af byar, i hvilka Måns Johansson endast haft en gård, dels slutligen några äfvenledes nyförvärfvade gårdar med nya namn - ett ytterst ringa antal, som under hvarje landskap anföres i tredje spalten.

I nästa generation är däremot förskjutningen högst betydande, såsom framgår af uppgifterna i fjärde spalten. Då Nils Nilsson bortbytt flera egendomar och dessutom arvet skiftats mellan hans tre barn och slutligen Per Nilssons barn i första gifftet också utfått sina andelar, är det endast ett försvinnande fåtal af Måns Johanssons föna gårdar, som stannat i Per Nilssons änkas ägo, enligt Sofia Stenbocks jordabok 1651 (Ups. Bibl. X 299 k). Det är nästan endast Säby med omkringliggande, som förmedlar det ekonomiska sambandet mellan Måns Johansson och hans ättlingar hundra år senare. I enstaka fall ha också några af de gamla gårdarna återförvärfvats - säkerligen dock utan att ägarna ens haft kännedom om att gårdarna förut varit i slakten. De nya generationerna ha från andra håll ärft de ägodelar, som för dem möjliggjort att uppehålla slaktens sociala och ekonomiska standard, och siffrorna för nyförvärfven dominera därför fullkomligt vid den jämförande öfversikten.

		Måns Johanssons <i>samtliga</i> jordagods	Nils Måns- sons eller hans änkas <i>arf från</i> <i>Måns</i> <i>Johansson</i>	Nils Nils- sons <i>fäderne-</i> <i>märkta</i> gods	Per Nils- sons änkas <i>samtliga</i> jordagods
	<i>Upland</i>				
1.	Färentuna h:d (Stockholms län). Munsö s. Husby Sätra	1 1			
2.	Vallentuna h:d. Vada s. Benhamra	1			
3.	Seminghundra h:d. Skånela s. Sälna	2			
4.	Långhundra h:d. Gottröra s. Gottröra	1	1	1	
5.	Sjuhundra h:d. Rö s. Hersby	1		1	
6.	Håbo h:d (Upsala län). Kalmar s. Nedre Frösunda Frösunda, torp	3 1			

1 X 240 dels i Eriks grupp, dels under 3 parten.

		Måns Jo- Hanssons <i>samtliga</i> jord- gods	Nils Måns- sons eller hans änkas <i>arf från</i> Måns Johansson	Nils Nils- sons <i>fäderne- märkta</i> gods	Per Nils- sons änkas <i>samtliga</i> jordagods
	<i>Upland</i>				
7.	Bro h:d. Lossa s. Toresta kvarn	1			
8.	Simtuna h:d (Västmanlands län). Altuna s. Säfva Vigelsbo Västerlöfsta s. Kongsbo Molnebo	1 1 1 1			
9.	Torstuna h:d. Härnevi s. Härnevi I Upland nya gårdar nya torp	1			28 10
	Västmanland				
10	Vagnsbro h:d Vesterfernebo s. Berg Fors Fors kvarn Stäfre** Örsingsbo	1 2 1 1 1	1	1	
11	Norrbo h:d Fläckebo s. Näs Vefdesboda	1 1			
12	Tuhundra h:d. Västerås-Barkarö s Fullerö	1			
13	Snefringe h:d Munktorp S Norrtå (Lilla Tå) Sörtå (Stora Tå) Ramnäs s. Sörby Sura s. Hofgården Klockarbo Näs Västsura I Västmanland nya gårdar	1 1 2 1 1 1		1	
	Nerike.				
14	Askers h:d (Örebro län). Asker s. Menigasker	1			

1 X 240 dels i sista gruppen, dels under 6 parten.

		Måns Jo- Hanssons <i>samtliga</i> jord- gods	Nils Måns- sons eller hans änkas <i>arf från</i> Måns Johansson	Nils Nils- sons <i>fäderne- märkta</i> gods	Per Nils- sons änkas <i>samtliga</i> jordagods
	<i>Nerike</i>				
15	Glanshammars h:d Glanshammar s. Tåsta	1			
16	Örebro h:d Vintrosa s. Götavitorp Gräfve s. Källtorp* Ånsta s. Skråmsta	1 1 1	1	1	
17	Sköllersta h:d Svennevad s. Lagmansbacka	1			
18	<i>Kumla h:d</i> Hallsberg s. Hallsberg Hultsjön* Samsala Kumla s. Bysta Elfvesta Hjortsberga Torp Vesta	1 1 1 1 1 1 1 1	1 1 1	1 1 1	
19	Hardemo h:d Hardemo s. Lanna Kräklinge s. Luggvi	1 3			
20	Edsbergs h:d Edsberg s. Binninge kvarn	1	1	1	
21	Grimsten h:d Hackva s. Gippersta Viby s. Värsta	1 1	1	1 1	
22	Sundbo h:d Askersund s. Nynäs Torstorp I Nerike nya gårdar	1 1	1	1	2
	<i>Södermanland.</i>				
23	Vesterrekarne h:d Torshälla s. Årby, torp Tumbo s. Öflingeby Vastermo s Galhammar, torp Öja s. Skölby, torp	1 1 1 1			

1 X 240 dels i Margareta Månsdotters grupp, dels under 6 parten.

	<i>Nerike</i>	Måns Johanssons <i>samtliga</i> jordagods	Nils Måns- sons eller hans änkas <i>arf från</i> Måns Johansson	Nils Nils- sons <i>fäderne-</i> <i>märkta</i> gods	Per Nils- sons änkas <i>samtliga</i> jordagods
24	Selebo h:d Öfverselö s. Eneby, ödejord** Norrtorp** »Sel 1a» ödejord därunder	1 1 1 1			
25	Oppunda h:d. Lerbo s. Heby Heby kvarn Sköldinge s. Grysta, utjord Västra Vingåker Backa Finninge Hjälpetorp Hultet Åsen »Öcknet», äng	3 1 1 1 1 1 1 1 1	1 1	1 1	
26	Jönåkers h:d. Björkvik s. Låstorp Söderby utjord därunder Vedeby Väsby Lunda s. <i>Kärstad</i>	1 1 1 1 1 1	1 1 1	1 1 1	1
27	Rönö h:d. Råby-Rönö s. Ekeby, utjord* Hossebo Noheden, utjord Sundby ² Tystberga s. »Blankevik» »Bracktägen», utjord Fageräng »Fjelkekärret», äng Glostorp Lilla Hamra <i>Stora Hamra</i> Helgesäter »Heljsäters hage» Holmtorp Klefsta Lanan	1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 2 1	1 1 3	1 1 1	

1 X 240 dels i sista gruppen, dels under 6 parten.

2 Sundby i Råby-Rönö s. enl. N 2 b troligen detsamma som Sundby i Lerbo s. enl X 240.

3 X 240 dels i Alfrid Månsdotters grupp, dels i sista gruppen, dels under 6 parten.

		Måns Jo- Hanssons <i>samtliga</i> jord- gods	Nils Måns- sons eller hans änkas <i>arf från</i> Måns Johansson	Nils Nils- sons <i>fäderne- märkta</i> gods	Per Nils- sons änkas <i>samtliga</i> jordagods
	<i>Nerike</i>				
	Tystberga s. Lumbra	2			
	Norrgård	1	1	1	
	Nälberga, utjord**	1			
	»Näslesäter», torp	1			
	Risekvarn	1	1	1	
	utjord därunder*	1	1	1	
	Sjöbo	1			
	»Sverbrå», utjo l'd**	1			
	Sätersta	1			
	Sätra, utjord	1			
	I Södermanland nya gårdar				2
	<i>Östergötland</i>				
28	<i>Finspånga läns h:d</i>				
	Skedevi s. Frängsäter	2			
29	Östkind's h:d.				
	Östra Stenby Fettjestad	1	1	1	
	Trömlinge	1			
30	Bankekind's h:d.				
	Rönö s. Gräsbrink	1	1	1	
	Knutebo	1			
	»Drag»	2	1 ¹	1 ¹	
	»Tenenäs» äng	1			
	Östra Ny s. Hälfvantorp	1			
	Höckerstad	2	2	2	
31	3I. Hammarkinds h:d				
	Drothem Skäggestad, utjord	1			
32	Skärkind's h:d				
	Yxnerum s. Bullerum	3			
	Salfvedal	1			
33	Bankekind's h:d				
	Grebo s. Hemmingstorp	1			
	Varna s. Varna	1			
	Arvid s. Mellingsbo	1			1

1 Endast halfparten i en gård. Gården, hvars namn ej återfinnes i moderna handböcker, är i samtidens jordaböcker upptagen under Rönö socken.

		Måns Jo- Hanssons <i>samtliga</i> jordagods	Nils Måns- sons eller hans änkas <i>arf från</i> Måns Johansson	Nils Nils- sons <i>fäderne-</i> <i>märkta</i> gods	Per Nils- sons änkas <i>samtliga</i> jordagods
	<i>Östergötland</i>				
38	Blåvik (Ekeby) s. Bösebo Eklabo Karsbo Blåvik (Torpa) s. Fiskarp Håreholmen Liljeholmen (Ringshult) Hogstad s. Grönlund Mjerdevíd Salfvetorp Åsbo s_ Freby Germundarp Kvislehult Timmerö	1 1 1 1 1 1 1 2 2 1 1 1 1 1			1
39	Vifolka h:d. Normlösa s LillaSkonberga Viby s. Mörby Skorteby	3 1 2	3 1	3 1	
40	Valkebo h:d. Gammalkil s. Skränge Nykil s. »Solleretorp» Öfvergård	1 1 1			
41	Ydre h:d. Sund s. Oppeby Sandbäck kvarn därunder*	1 1 1			
42	Kinda h:d. Vårdnäs s. Bro sätesgård* med torpen: »Eskilstorp»* Karlemålen* »Sonnetorp»* Arnebo kvarn därunder* Bestorp Denskebo Eda Eggeby Fjälla. Fäntebo Kåtebo Pukeberg	1 1 1 1 1 1 3 2 1 3 1 1 2 1	1 2 1	1 2 1	3

		Måns Johanssons <i>samtliga</i> jordagods	Nils Måns- sons eller hans änkas <i>arf från</i> Måns Johansson	Nils Nils- sons <i>fäderne-</i> <i>märkta</i> gods	Per Nils- sons änkas <i>samtliga</i> jordagods
	<i>Östergötland</i>				
42	Vårdnäs s. Saxtorp	2			
	Sjögesäter	1			
	Skarsmåla	1			
	Skillberga	1			
	Stensvassa	1			
	Sundsmåla	1			
	Sätra	1	2	2	2
	kvärn därunder*	1	1	1	
	Tomåla	1			
	Torp	1			
	Viggeby	3	2	2	
	Västerby	2			
	»Åsmundsta»	2			
	Tjärstad s. Ytterbo	2			
	I Östergötland nya gårdar			3	33
	nya torp m. m.				16
	nya stadstomter				7
	<i>Småland och Öland</i>				
43	Norra Tjust h:d (Kalmar län). Ukna s. Hyllela	1			
44	Gräsgårds h:d (Öland) Ås s. Näsby*	2 ¹	1 ¹		
45	Vista h:d (Jönköpings län). Skärstad s. Edeskvärna	1			
	ett ålfiske*	1			
	»Eckås», torp ²	1			
	Mykinge	1			
	Mårtenstorp	1			
	»Rommedal», torp	1			
	<i>Stickelösa</i>	2			1
	Broddstorp	1			
46	Tveta h:d. Lekeryd s. »Rynelle» kvarn	1			

*1 X 240 uppdelar på. olika lotter fjärdedelar af två. gårdar Näsby, med en tunna hvete à hvarje lott, dels en gård som bebos af Per Ebbesson, dels en à hvilken Börje bor. På. fru Karins lott upptages 1/4 och på 3 parten 1/4, men däremot intet på Nils Månssons lott. År 1578 13/3 bortbytte Nils Nilsson »två gårdar i Näsby, räntande 1 1/2 tunna torsk, 9 dagsverken och 9 årliga fodringshästar» (S 103)_
2 Namnet står angifvet i N 2 b, men i X 240 står endast »torp under Edeskvärna.».*

		Måns Jo- Hanssons <i>samtliga</i> jordagods	Nils Måns- sons eller hans änkas <i>arf från</i> Måns Johansson	Nils Nils- sons <i>fäderne-</i> <i>märkta</i> gods	Per Nils- sons änkas <i>samtliga</i> jordagods
	<i>Småland och Öland</i>				
46	Öggestorp s. Sjöberg (Sjö)	1			
47	Mo h:d. Åsenhöga s. Grynnås Öreryd s. Öreryd	1 1			
48	Västbo h:d. Anderstorp s. Bråarp Södra Hestra s. Bolerum	1 1	- ¹	1	
49	Östbo h:d. Fryele s. Bergsgård	1			
50	Västra h:d Bringetofta s. »Sulkered»** Åsby** en kvarnström** Hjärtlanda s. Brunseryd** Ödestuga s. Djorarp	1 1 1 1 1			
51	Östra h:d Näsby s. »Steninge» kvarn	1	1	1	
52	Sunnerbo h:d (Kronobergs län). Agunnaryd s. Grythult Målensås Nockarp, utjord Hamneda s. Elinge Horn Hinneryd s. Skararp Pjätteryd s. Boastad** I Småland nya gårdar nya torp m. m	1 1 1 2 1 1 1	1 1 - ¹	1 1 1	40 26
	<i>Västergötland.</i>				
53	Kinne h:d (Skaraborgs lan). Forshem s. Bondebolet Forshem »Hult» torp* Årtorp Österplana s. Törnsäter	1 2 1 2 3	1 1	1 1	

1 Enligt X 240 på Alfrid Månsdotters lott.

	<i>Västergötland</i>	Måns Johanssons <i>samtliga</i> jordagods	Nils Måns-sons eller hans änkas <i>arf från Måns Johansson</i>	Nils Nils-sons <i>fäderne-märkta</i> gods	Per Nils-sons änkas <i>samtliga</i> jordagods
54	Kållands h:d Gösslunda s. Lunna Tåstorp Lavad s. Almetorp Orrevalla Örslösa s. Tubbetorp	1 1 1 1 2	1 1	1 1	
55	Ase h:d. Flo s. Flo (Norrflo)	1			
56	Viste h:d Tengene s. Tengene Trökörna.s »Brytegården»	1 1			
57	Barne h:d. Ryda s. Ryda Skarstad s. <i>Dönstorp</i> en kvarnström Södra Kedun s. Kedum	1 3 1 1	1 - ¹	1 1	
58	Laske h:d. Västerbitterna. s. Väster- bitterna Österbitterna. s. Öster- bitterna	1 4			
59	Skånings h:d. Saleby s. Lanna Saleby Öttum s. Jonstorp	1 1 1	- ²	1	
60	Vilske h:d. Gökhem s. Björstorp Ullene s. <i>Sundstorp</i> Tokatorp Vilske-Klefva s. Knutekvarn Västra Petängen Östra Petängen	1 1 2 1 1 1	1 ³ 1	2 1	
61	Väne h:d (Elfsborgs lin). Gårdhem S. Hullsjö Västra Tunhem.s Hol	3 1	1 ⁴	2	

1 X 240 dels i sista gruppen, dels under 6 par. rten.-

2 X 240 dels i Margareta Månsdotters grupp, dels under 3 parten.

3 X 240 en gård på fru Karins grupp, en på 3 parten.

4 X 240 en gård på fru Karins grupp, en på sista gruppen och därefter på 3 parten.

		Måns Jo- Hanssons <i>samtliga</i> jordagods	Nils Måns- sons eller hans änkas <i>arf från</i> Måns Johansson	Nils Nils- sons <i>fäderne-</i> <i>märkta</i> gods	Per Nils- sons änkas <i>samtliga</i> jordagods
	<i>Västergötland</i>				
62	Flundre h:d. Fuxerne s. <i>Haneström</i>	2	2	2	
63	Ale h:d. Ale-Sköfde s. Guntorp S:t Peter s. Mökeröd	1 1	1	1	
64	Redvägs h:d Blidsberg s. Alarp Vimmerstad Böne s. »Kätilstorp» Gullered s. »Åsen»	1 1 1 1	1	1	
65	Gäsene h:d. Alboga s. »Öringe»	1			
66	Kinds h:d. Ambjörnarp s. Lalabo Grönahög s. <i>Nyarp</i> Gällstad s. Bredared Redslared s. Björstorp Örsås s. Bullsäng	1 1 1 1 2	1 1 1 - ¹	1 1 1	
67	Marks h:d. Frissla s. Frissla Berghem s. »Berhemetorp» Kinnarumma s. Krakvik Skällingsnäs Surteby s. Surteby Örby s. <i>Assberg</i> I Västergötland nya gårdar	1 1 1 1 2	1 1 2	1 1 2 1	31
	<i>Dalsland.</i>				
68	Sundals h:d (Elfsborgs län). Frändefors s. Gåsviken	1			
69	Nordals h:d. Skållerud s. Mølnerud	1	- ²	1	

1 X 240 dels i sista gruppen, dels på 3

2 X 240 på Alfrid Månsdotters lott.

		Måns Jo- Hanssons <i>samtliga</i> jordagods	Nils Måns- sons eller hans änkas <i>arf från</i> Måns Johansson	Nils Nils- sons <i>fäderne-</i> <i>märkta</i> gods	Per Nils- sons änkas <i>samtliga</i> jordagods
	<i>Dalsland</i>				
70	Valbo h:d. Valbo-Ryr s. Elnebacke Värhult två. torpställen** Ödeborg s. Brötegården Dagsholm (Dagsgårde) Stora Ödeborg** I Dalsland nya gårdar	1 1 2 1 1 1			
	<i>Värmland</i>				
71	Karlstad h:d Hammarö s. Säter	1			
72	Väse h:d. Alster s. Allström Gunnerud** Väse s. Karsvalla	1 1 1	1 1	1 1 1	
73	Ölme h:d. Varnum s. Drefstad	1			
74	Kils h:d. Stora Kil s. Lökene Öfre Ullerud s. Rud	1 1		1 1 ¹	
75	Näs h:d. Millesvik s. Kårud Lilla Kårud I Värmland nya gårdar nya torp m. m.	1 1			54 2
	<i>Bohuslän (Norge).</i>				
76	Inlands-Torpe h:d. Hjärtum s. Ryk »på Norgis land»	1	1	1	
	Summa gårdar ..... omkr.	300	76	93	221
	torp, kvarnar, utjordar m.m. omkr.	48	12	12	58
	Stadstomter.....omkr.				7
	Summa. summarum	348	88	105	286

1 Måhända identiskt med »Råddom», som jämte Gunnerud i Alster s. förekommer i jordabok omkr. 1580.

Tom sida

BILAGA B.

AFKASTNINGEN AF SOFIA STENBOCKS GÅRDAR.
Några värdeberäkningar.

De uppgifter om gårdarnas räntor, som lämnas i Sofia Stenbocks ofvan omtalade jordabok (Upsala Bibl. X 299 k), äro synnerligen belysande för tidens ekonomiska förhållanden. Det har därför ansetts lämpligt att sammanställa en del af dessa uppgifter för att draga slutsatser af allmännare innebörd. Jordaboken, som är daterad 1651, tyckes upptaga alla de gårdar, som fru Sofia ägde det nämnda året, men dessutom äro i boken inflikade en del gårdar, som först senare förvärfvats, hvarjämte äfven kvarstå flera, som redan före sagda år afyttrats. För hvarje gård äro räntor angifna, med kvantitativa uppgifter för naturaleveranser och med penningvärde både för naturaleveranser och penningaräntor. Värdena äro angifna i daler, hvarmed afses silfvermynt, hvilket visserligen ej direkt säges, men framgår vid jämförelse med andra samtida prisuppgifter.

De meddelade ränteuppgifterna hänföra sig till de skatteinbetahingar, som gjordes till gårdarnas ägare af dennes landbönder, och äro sålunda jämförliga med de räntor, som från kronobönder och skattebönder ingingo till staten. I samma mån kronan utskref skatter, från hvilka frälsebönderna voro helt eller delvis befriade, utnyttjade frälsemännen sin rätt att af dessa bönder i stället kräfva likartade prestationer under samma namn.

Om uppgifterna sålunda närmast äro belysande för beskattningsväsendet under dessa tider, så kunna de dock gifva ledning äfven för bedömande af ägarens inkomster från jordagods.

Särskildt gäller detta om afkastningen från utgårdarna. Visserligen ligger det nära till hands att antaga, att herremännen såsom gårdarnas ägare också utkräfdes andra prestationer än sådana, som hade motsvarighet i kronans uppbörd, eller att de i hvarje fall uttogo mera än som anföres i de adliga jordaböckerna. Vissa uppgifter om försäljningar och upplåtelse tyda onekligen därpå. Då exempelvis Carl Persson 1686 öfverlät Ringsnäs hemman mot en årlig afgäld af 80 daler kzmt, var denna summa mer än dubbelt så hög som den ränta, samma gård gaf enligt fru Sofias jordabok, och då Beata Sparre 1694 sålde Hofvetorpskomplexet, ingingo däri gårdar, som på fru Sofias tid knappast gifvit hälften af hvad som kunde betraktas såsom skälig ränta på det vid försäljningen erlagda kapitalet. Om också varupriserna under de 40 mellanliggande åren afsevärdt stigit och dessutom Hofvetorps värde uppdrifvits genom den beviljade

säterifriheten och ditanordnandet af Skorpa kvarn, som förut räknades under Säby, så kan dock knappast räntornas penningvärde ha fördubblats under denna tid, utan måste det förutsättas, att utgårdarna åtminstone ide socknar, där sätesgårdarna voro belägna, gifvo ägaren mera än de i jordaboken upptagna räntorna. Närmast ha väl förmånerna bestått i »skjutsning, dagsverken, broningsarbete» o. d., som Carl Persson omtalar i 1686 års bref. Då fru Sofias jordabok icke upptager några s. k. ovissa räntor (mantalsränta) från gårdarna i Wist, men däremot från andra gårdar, kan det också tänkas, att jordaboken i detta hänseende är ofullständig. Hvad utöfver de bokförda räntorna kan ha uttagits, har dock uppenbarligen haft samma karaktär som räntorna, hvilka i stort sedt motsvarade både skatt och arrendeavgift. Ur de i de adliga jordaböckerna bokförda räntorna hafva sedermera, under jordförvaltningens och beskattningsväsendets omläggning, de moderna arrendeavgifterna för frälsegårdarna framvuxit. Uppgifterna i fru Sofias jordabok äro sålunda till arten, om också ej till graden, belysande för ägarens afkastning från utgårdarna.

Hvad däremot sätesgårdarna beträffar, ha ägarens inkomster från dessa varit både af annat slag och annan omfattning än jordaboken ger vid handen. Såsom gårdar under eget bruk hade de en mångsidig produktion af nödvändighetsvaror, som ej alls eller blott i ringa kvantiteter omtalas såsom levererade från andra gårdar. Den summa, för hvilken hvarje sätesgård säges vara »lagd»>, är också alltför obetydlig för att kunna hänföra sig till värdet af den totala afkastningen. Då Carl Persson 1653 arrenderade Toftaholm, fick han betala 120 daler szmt i årlig afgäld, medan gårdens räntor i jordaboken endast värderades till 45 daler. Den köpesumma, som Säby år 1701 betingade, borde med 8 % ränta ha afkastat 440 daler, men i fru Sofias jordabok var gården endast upptagen till 112 daler. Då dylika differenser ej enbart kunna förklaras ur prisförhöjningen å varor och prestationer, bekräftas den i öfrigt fullt naturliga iakttagelsen, att sätesgårdarna gifvo i afkastning afsevärdt mera än de bokförda räntorna. För bedömande af domänernas fördelning är fru Sofias jordabok synnerligen belysande, då gårdarna äro spridda i icke mindre än sju landskap: Upland, Södermanland, Nerike, Östergötland, Småland, Västergötland och Värmland, med sätesgårdari Östergötland (Säby), Upland (Haga) och Småland (Toftaholm). Trots det att den framskridande penninghushållningen ej längre gjorde det så nödvändigt att i räntefkastningen från egna gårdar söka de olika produkter, man behöfde för sin bekvämlighet, kvarstodo ännu verkningarna af den gamla seden att vid arfskiften låta lotterna sammansättas af gårdar från olika landskap. Sammanställer man räntepersedlarna från de olika gårdarna, får man en synnerligen god profkarta på det som vid denna tid kunde presteras i olika trakter. Emellertid får man ej alltid fatta uppgifterna efter bokstafven, utan snarare betrakta både varukvantiteter och arbetsprestationer såsom beteckningar för skattebelopp, hvilka efter omständigheterna också kunde levereras i reda penningar. Därpå tyder onekligen prissättningen å produkterna, hvilken i regel är genomförd efter samma enhetstal för alla landskap och blott undantagsvis

varierar för olika trakter. I många fall ha nog prestationsföremålen haft ur-gammal häfd, som förklarar sj älfva urvalet, om det också är uppenbart, att både föremålen och beloppen ökats under de jäsande tider, om hvilka här är fråga. En fullkomligt dominerande stälhaing bland räntepersedlarna intar spannmålen, då den med hänsyn till värdet motsvarar bortåt hälften af alla räntor och utgår från alla provinser med undantag af Värmland. Under den allmänna rubriken ingår både råg och korn, som endast undantagsvis är specificerad. Sätessgårdarna Säby och Haga äro båda »lagda för» spannmål, den förra 50 tunnor till ett värde af 112 1/2 daler, den senare 96 tunnor till 216 daler. Näst spannmål är smör den mest omfattande varuprestationen, som lämnas från alla provinser med undantag af Upland. Den största kontingenten ger obetingadt Småland, där sätessgården Toftaholm är »lagd för» 28 lispund till ett värde af 45 1/2 daler, som dock endast utgör en fjärdedel af hela landskapets smörränta. Från de flesta trakter levereras också delar af »fodernötsoxar», hvilka dock ofta äro utbytta mot »fodernötspenningar». I öfrigt förekomma andra djur och animaliska produkter från olika landsändar, delvis i mycket små kvantiteter, som ej ha kunnat vara tillräckliga för ett hushåll. Spånadsvaror och järn levereras nästan uteslutande från västra Sverige.

Arbetsprestationer - i dagsverken eller hästar - upptagas bland räntor från alla landskap, fast blott i ringa grad från Östergötland. Till sin art äro de fullkomligt sidoställda med vissa nedan anförda penningaräntor, hvilka vid några gårdar förekomma i stället för arbetsprestationer.

Hvad slutligen penningaräntorna angår, så utgör det sammanlagda beloppet af dessa mer än en sjättedel af hela räntesumman. Det är nästan alltigenom skatter, som äro lagda på jorden - antingen naturaprestationer, som utbytts mot penningaräntor, eller afgifter, som alltid utgått i reda penningar. De förekomma i alla de ifrågavarande landsdelarna under ett tjugutal olika namn. Sålunda omtalas *afradspenningar*, som nog närmast motsvara de »penningar», som i äldre adliga jordaböcker är en ständigt återkommande räntepost. Bland de af staten pålagda afgifterna, som frälsebönderna betalade till gårdens ägare, medan de af skattebönder och kronbönder erlades till statskassan, märkas *foringspenningar*, *kungsforingspenningar* och *hästelopp*. Liksom de nyss nämnda fodernötspenningarna och de årliga hästeprestationerna hade dessa framvuxit ur den gamla fodringen, d. v. s. allmogens skyldighet att till fodring mottaga konungens och embetsmännens hästar. I kronans jordaböcker upptogos motsvarande afgifter bland den si k. jordaboksräntan. En gammal räntetitel är också *städjepengarna*, som omtalas vid några af fru Sofias gårdar. I öfrigt återfinnas å spridda ställen alla de i början tillfälliga gärder, som på 1600-talet fixerades under beteckningen mantalsräntan, såsom landtågsgården - äfven kallad *gärdespenningar* - *byggningshy'äl;ben*, *salpeterhjälpen*, *boskapspenningar*, *skfnts-färdspenningar* och *dagsverkspenningar*. Slutligen kunna nämnas *ängpenningar*, som förekomma vid de flesta gårdar i Wist socken, *prästegården*, *lagmanspenningar*, *landgillespenningar* och *ovisse penningar*, hvilka hvar för sig förekomma vid olika tillfällen.

En särskild ställning intaga i viss mån afgifterna för stadstomter och vattenfall. I Linköping och Vadstena, där fru Sofia hade fasta egendomar, utgingo räntor för tre tomter i hvardera staden med sammanlagdt 7 daler. På den största gården i Linköping, den s. k. Säbygården, som värderades till 300 daler szmt, beräknades ingen ränta, då den förmodligen användes af familjen och föröfrigt ansågs tillhöra fru Sofias barn. Enligt arfskifteshandlingarna beräknades gårdens ränta till 8 daler. Att utöfver varuprestationerna utgått någon hyra för tomterna är sannolikt, då en till 80 daler värderad gård i Vadstena endast gaf 1 1/2 daler i ränta - en uppgift som sedermera får bekräftelse i arfskifteshandlingarna. Så synnerligen högt var ej heller det arrende, som betalades för en ström vid Ackkärrs hammare i Värmland, då afgiften för strömmen jämte »kol, ved och skog», som för hammaren fälldes, ej utgjorde mera än 22 1/2 daler.

För bedömande af de särskilda gårdarnas brukningsförhållanden och värde hafva gifvetvis jordabokens uppgifter också sin stora betydelse. Om också räntepersedlarna ej kunna tagas till ovillkorlig intäkt för att gårdens rörelse koncentreras just kring de omtalade varorna, så måste i hvarje fall produktion af dessa varor därstädes ha förekommit. Afkastningens storlek ansluter sig närmast till gårdarnas hemmantal - liksom de till staten utgående räntorna från skattehemman - men gifvetvis förekomma också variationer. De mest gifvande gårdarna lågo kring Haga i Upland, där Svinnegarns hemman lämnade ej mindre än 220 daler i ränta, således mera än sätesgården, men äfven från Wist socken kommo rätt betydande summor, såsom framgår af en redogörelse här ofvan (sid. 113). I Småland voro gårdarna mera jämnstrukna, med ett fåtal, som gaf mera än 50 daler i ränta, och borta i Västergötland och Värmland fanns knappt ett enda hemman, som nådde upp till detta belopp.

Vid försök att lägga jordabokens uppgifter till grund för en beräkning rörande tidens varupriser måste man framgå med försiktighet. Såsom redan antydts, äro prisen nämligen uppgjorda efter fixa enhetstal, som visserligen kunna ansluta sig till gängse försäljningspriser, men nog i många fall också äro skematiserade efter en redan häfdvunnen beräkningsgrund. Gifvetvis låg det i ägarens intresse att ej få priserna för högt angifna. Om också dessa priser ej direkt användes vid beräkning af rusttjänstskyldigheten, utan denna byggdes på en ännu lägre prissättning, som fastställdes i rusttjänstordningarna, så låg det alltid för ägaren ett visst riskmoment i öfvervärderingen¹.

En jämförelse med andra samtida prisuppgifter tyder också på, att jordabokens priser äro väl låga, särskildt inom spannmålsgruppen. Sålunda är medelpriset på råg, 2 1/4 daler s:mt per tunna, lägre än det i de samtida tulltaxorna upptagna, trots det att taxorna själfva räkna med lägre priser än de under medelgoda år gångbara². Hvete, som beräknas till 3 daler s:mt i jordaboken, importerades år

1 Enligt Gustaf Adolfs rusttjänstordning skulle en rustning göras för en ränta af 500 marker, d. v. s. 125 daler. Om värderingen å persedlarna se not 1 sid. 101.

2 Tulltaxan har ro mark (2 1/2 daler) år 1638 och 12 mark (3 daler) år 1658 för råg (Stiernman, Comm. Förordningar II s. 121, 285). Jfr Emil Sommarin, »Arbetsförhållanden vid svenska bergverk och bruk i äldre tid», där priserna äro kalkylerade efter taxan och där föröfrigt mångsidiga uppgifter lämnas om varupriser på 1600-talet.

1651 till ett pris af 7 1/2 daler s:mt¹, och enligt en kostnadsberäkning 1684 betingade varan ett pris af omkr. 6 daler, medan rågen vid samma tillfälle beräknades till omkr. 4 daler s:mt. Jordabokens pris på humle får däremot bekräftelse i 1651 års importlistor, samtidigt med att lärft i samma källa har ett något högre pris än i jordaboken. Smör, fläsk och fisk ligga ungefär på samma nivå i jordaboken och i 1658 års tulltaxa, men 1684 ha de nått ett ej oväsentligt högre pris. Endast nötkreatur har ett någorlunda likformigt värde vid alla tre tillfällena: omkr. 10 daler s:mt för en oxe. Det torde sålunda med allt skäl kunna påstås, att jordabokens varuvärden äro synnerligen låga.

Vill man använda uppgifterna för att beräkna ägarens behållna räntor af jordagodsens, måste man beakta, att icke alla de ifrågavarande gårdarna samtidigt voro i fru Sofias ägo, i det jordaboken upptar både de bortbytta och de i utbyte erhållna gårdarna. Riktigast voro gifvetvis att endast medräkna hennes gårdar vid en viss tidpunkt. Då emellertid anteckningarna icke gifva full ledning härutinnan och det dessutom - både för prisberäkningar och för varuslagens bedömande - kan ha sitt intresse att tillgodogöra sig hela det föreliggande materialet, har det ansetts lämpligast att medräkna alla gårdar, trots det att slutsummorna därigenom blifva för höga. Utgår man från året 1651, kommer detta fel särskildt att vidlåda siffrorna för Västergötland, då nämligen en stor del af de i jordaboken upptagna gårdarna bortbytts eller försåts redan *före* detta år. Med här anförda reservationer lämnas i omstående tabell en öfversikt öfver räntorna för samtliga i jordaboken upptagna egendomar, fördelade efter varor och landsdelar. Vid summorna har jämte värdet i silfvermynt äfven konstruerats ett värde i kopparmynt, hvarvid en daler szmt beräknats motsvara 3 daler k:mt, trots det att denna relation blef definitivt fastslagen först år 1665. För hvarje vara lämnas dessutom uppgift om priset per enhet. Till följd af smärre ortvariationer och differenser är enhetspriset endast ungefärligt, hvadan värdesummorna å sid. 357 ej alltid erhållas genom enhetsprisets multiplicering med kvantitetssummorna.

En daler beräknas innehålla 32 öre och ett öre 24 penningar. I jordaboken är värdet stundom angifvet i riksdaler, som motsvarar 1 1/2 daler. Då mark användes som myntbeteckning, omfattar den 8 öre. På ett lispund räknas 20 skålpund (mark) viktualievikt. Järn är i jordaboken räknadt i fat, omfattande 20 lispund. Som rymdmått tjänstgör tunnan, omfattande i Upland, Södermanland, Nerike och Östergötland 8 fjärdingar, i det att tunnan anses bildad af 2 Uplandsspann, som hvardera innehåller 4 fjärdingar. I Småland och Västergötland tjänstgör skäppan som undermått, omfattande i Småland 1/6 och i Västergötland 1/5 tunna. I öfversikten äro måtten i dessa båda landskap reducerade till fjärdingar.

1 Räkenskaper för Stora Sjötullen i Stockholm 1651 f. 520 (KA).

2 Räkning för Catharina Oxenstiernas begrafning (N 2 d), där priserna äro angifna i k:mt, alltså siffror tre gånger så höga som de nämnda. Se ofvan sid. 160.

		<i>Wist socken</i> (sätessgård + 22 mantal)		<i>Öfriga Östergötland</i> (23 1/2 mantal)	
Spannmål m. m.:		Kvantitet	Värde s:mt dlr öre pgr	Kvantitet	Värde s:mt dlr öre pgr
1	Ej specif. tunna; fjärd.	146. 4	329. 20.	64. 6	145. 22.
2	Gärdesråg ^l ” ”	32. 5	73. 10.	25. 2	56. 26.
3	Korn ^l ” ”				
4	Foderkorn ^l ” ”			5. 4	6. 6.
5	Hafre ” ”				
6	Hvete ” ”	22. 4	67. 16.	17. 4	52. 16.
7	Ärter ” ”			4	1. 16.
8	Malt ” ”				
9	Humle lisp.; skålp.			1.	1. 16.
10	Hö lass				
Matvaror af djur:					
11	Oxar st.	3 7/12	35. 26. 16	2 2/12	21. 21.
12	Kor ”			5/8	2. 13. 8
13	Får ”	17 1/4	12. 30.	15 1/5	11. 12.
14	Lamm ”	9	3. 12.	11 1/2	4. 12.
15	Gäss ”			7	2. 20.
16	Höns ”	44	4. 4.	40	3. 24.
17	Ägg tjog	22	2. 2.	21	1. 31.
18	Fläsk lisp.; skålp.				
19	Talg ” ”				
20	Smör ” ”	14. 5.	23. 5.	43. 15	71. 3.
21	Ost ” ”				
22	Fisk ” ”				
Spånadsämnen o. järn:					
23	Hampa lisp.; skålp.				
24	Lärft aln				
25	Järn fat; lisp.				
Arbetsprestationer:					
26	Dagsverken, ej specif. st.			10 1/2	1. 31.
27	Ökedagsverken ”				
28	Drängedagsverken ”				
29	Årliga hästar ”			9	4 16.
30	Kungshästar ”			2	13.
Penningar:					
31	Tomträntor m. m				7.
32	Åtskilliga penningräntor		37. 19. 20		98. 13. 14
	Summa		589. 17. 12		495. 23. 22

I Utom det som kan ingå i spannmål ej specificerad.

	<i>Södermanland, Nerike</i> (2 1/2 mantal)		<i>Upland</i> (sätessgård + 25 mantal)		<i>Småland</i> I (sätessgård + 30 mantal)	
	Kvantitet	Värde s:mt dlr öre pgr	Kvantitet	Värde s:mt dlr öre pgr	Kvantitet	Värde s:mt dlr öre pgr
1	3.	6. 24.	377. 4	849. 12.	27. 6	59. 14
2	1. 4	3. 12.				
3	5.	11. 8				
4	1. 4	1. 22.				
5	2 2/3	12.			4. 4	6. 30
6						
7						
8	1.	2. 8.				
9					14. 2 3/4	21. 6. 14
10	1/2	16.				
11					4 1/2	40. 26. 16
12					7/20	1. 24.
13			23	17. 8.		
14			4	1. 16.		
15					18 1/4	7. 27.
16	3	9.	51	3. 25.	6	18.
17	1 1/2	4. 12.	25 1/2	5. 12. 12.	1	3.
18	1. 5	1. 18.				
19						
20	15	1. 7.			161. 14 1/2	262. 21. 16
21					5. 13 1/2	7. 3.
22						
23					8. 8	10. 16.
24					78	8. 24.
25	9	2. 8.				
26	18	3. 12.			71 1/2	
27					27	
28					54	
29	22	4. 8. 16	141	26. 14.	96	30. 18. 22
30	4	8.			19	3. 25. 14
31						
32		11. 16.		33. 22. 18		181. 10. 4
		52. 1. 4		935. 14. 6		667. 9. 14

		<i>Västergötland</i> (22 mantal)		<i>Värmland</i> (31 mantal)	
Spannmål m. m.:		Kvantitet	Värde s:mt dlr öre pgr	Kvantitet	Värde s:mt dlr öre pgr
1	Ej specif. tunna; fjärd.	50. 7	114. 7. 4		
2	Gärdesråg ¹ ” ”				
3	Korn ¹ ” ”				
4	Foderkorn ¹ ” ”				
5	Hafre ” ”				
6	Hvete ” ”				
7	Ärter ” ”				
8	Malt ” ”				
9	Humle lisp.; skålp.	6. 15 1/2	10. 5. 5	2. 12.	3. 27. 22
10	Hö lass				
Matvaror af djur:					
11	Oxar st.	5 2/3	68.	1 5/6	19. 16.
12	Kor ”	1/6	26. 16	3 5/12	17. 30
13	Får ”				
14	Lamm ”				
15	Gäss ”	20 3/4	7. 25.		
16	Höns ”	35 1/2	3. 10. 12		
17	Ägg tjog				
18	Fläsk lisp.; skålp.				
19	Talg ” ”			1. 4	1. 17. 12
20	Smör ” ”	76.	123. 16.	47. 10	78. 26.
21	Ost ” ”	3. 16 1/2	4. 25.		
22	Fisk ” ”			9. 10	14. 8.
Spånadsämnen o. järn:					
23	Hampa lisp.; skålp.	6.	7. 16.		
24	Lärft aln	73	9. 4.	183	22. 28.
25	Järn fat; lisp.			13. 11	67. 24.
Arbetsprestationer:					
26	Dagsverken, ej specif. st.	61	11. 14.	196 1/3	36. 26.
27	Ökedagsverken ”				
28	Drängedagsverken ”				
29	Årliga hästar ”	109	32. 29. 16	196 1/3	98. 5. 8
30	Kungshästar ”	36	7. 6.	2	1. 13. 21
Penningar:					
31	Tomträntor m. m				22. 16.
32	Åtskilliga penningräntor		65. 14. 21		264. 21. 14
	Summa		466. 8. 22		650. 4. 5

1 Utom det som kan ingå i spannmål ej specificerad.

	Summa (3 sätesgårdar + 156 mantal)			Pris per enhet		
	Kvantitet	Värde s:mt dlr öre pgr	Värde k:mt dlr öre pgr	Kvantitet	Räknat i s:mt	Räknat i k:mt
1	669.3	1,505. 3. 4	4,515. 9. 12	1 t.a	2. 8.	6. 24.
2	59.3	133. 16.	400. 16.	“	2. 8.	6. 24.
3	5. -	11. 8.	33. 24.	“	2. 8.	6. 24.
4	7.	7. 28.	23. 20.	“	1. 4.	3. 12.
5	3. 6 2/3	4. 10.	12. 30.	“	1. 4.	3. 12.
6	40.	120.	360.	“	3.	9.
7	4	1. 16	4. 16.	“	3.	9.
8	1.	2. 8.	6. 24.	“	2. 8.	6. 24.
9	24. 10 1/4	36. 23. 17	110. 7. 3	1 lisp.	1. 16.	4. 16.
10	1/2	16.	1. 16.	1 lass	1.	3.
11	17 3/4	185. 26. 8	557. 15.	1 st	10. 16.	31. 16.
12	4 7/20	22. 30.	68. 26.	1 “	5. 8.	15. 24.
13	55 5/12	41. 18.	124. 22.	1 “	24.	2. 8.
14	24 1/2	9. 8.	27. 24.	1 “	12.	1. 4.
15	46	17. 8.	51. 24.	1 “	12.	1. 4.
16	179 1/2	16. 26. 12	50. 15. 12	1 “	3.	9.
17	71	6. 21.	19. 31.	1 tjog	3.	9.
18	1. 5	1. 18.	4. 22.	1 lisp.	1. 8.	3. 24.
19	1. 4	1. 17. 12	4. 20. 12	1 lisp.	1. 9.	3. 27.
20	344. 19 1/2	560. 14. 16	1,681. 12.	1 lisp.	1. 20.	4. 28.
21	9. 10	11. 28.	35. 20.	1 lisp.	1. 8.	3. 24.
22	9. 10	14. 8.	42. 24.	1 lisp.	1. 16.	4. 16.
23	14. 8	18.	54.	2 lisp.	1. 8.	3. 24.
24	334	41. 24.	125. 8.	1 aln	4.	12.
25	14.	70.	210.	1 fat	5.	15.
26	357 1/3	67.	201.	1 st	6.	18.
27	27	6. 24.	20. 8.	1 ”	8.	24.
28	54	6. 24.	20. 8.	1 ”	4.	12.
29	573 1/3	197. 28. 14	593. 21. 18	1 ”	11.	1. 1.
30	68	13. 2. 11	39. 7. 9	1 ”	6. 4	18. 12
31		29. 16.	88. 16.			
32		692. 22. 19	2,078. 4. 9			
	Summa	3,856. 14. 17	11,569. 12. 3			

Om de sålunda anförda siffrorna skola tjäna till belysning af fru Sofias inkomster vid en viss tidpunkt, så har man att räkna med många obestämda faktorer. Ä ena sidan måste räntorna för de afyttrade gårdarna fråndragas. Just omkr. 1650 sålde hon en stor del af sina gårdar, så att komplexet vid hennes död 1661 minskats med ett 60-tal gårdar på omkr. 32 mantal, representerande en sammanlagd ränteinkomst av 590 daler. Vid sistnämnda tidpunkt kan därför den totala räntesumman endast beräknas till omkr. 3,266 daler s:mt. Men då försäljningen tydligen stått i samband med en omplacering af förmögenhetsobjekten, så att hennes privata fordringar vid arfskiftet uppgingo till 3 à 4,000 daler s:mt, hade hon här en inkomstkälla, som väsentligen kompenserade det antydda afdraget för de afyttrade gårdarna. Någon kraftigare reducering torde sålunda icke af denna anledning behöfva förekomma.

Däremot måste man, såsom nyss antyddes, förutsätta, att gårdarna gåfvo åt ägaren större afkastning än jordaboken utvisar. För stesgårdarna torde man utan risk kunna tredubbla summan. Om för utgårdarna 50 % påföres, så har man med all säkerhet ej beräknat för mycket. Genom en förhöjning af räntebeloppet med 2,450 daler skulle en totalinkomst af 6,300 daler s:mt uppstå. som resultat af kalkylen, hvilken dock är fotad på alltför lösa grunder för att kunna betraktas som slutgiltig.

Att bedöma dessa siffrors relativa värde är naturligtvis synnerligen svårt. För att en jämförelse skall blifva förståelig, måste den i någon mån ansluta sig till förhållandena i vår egen tid, men att experimentera med slutsatser inom detta område är mycket vanskligt. Äfven om man kan konstruera fram en jämförelse beträffande penningvärdet, så finnes det så många andra faktorer att taga hänsyn till - olika lefnadsvanor och olika kraf på lifvet under olika tidsperioder. Då man ej kan nöja sig med att konstatera dalerns nominella värde - som i modernt mynt torde motsvara i rundt tal kr. 2: 50 efter dalerns halt vid 1600-talets midt -- så måste man söka att efter mera reella grunder få fram en jämförelse mellan de olika myntvärdena. En metod, som kan förefalla enkel nog, är att värdesätta de från gårdarna levererade varorna vid olika tider. Om man evalverar kvantiteterna i moderna mått och åsätter varorna moderna priser, får man en anslutning till det nutida penningvärdet för flera viktiga grupper af förnödenhetsartiklar. På detta sätt blir dalerns realvärde, med utgångspunkt från olika varor, ställdt i direkt relation till kronvärdet.

Förvandlade i moderna värden te sig varuprestationerna från fru Sofias gårdar på sätt som framgår af nedanstående tabell. De moderna priserna äro uppgjorda med ledning dels af uppgifter från Bjärka-Säby gårdskontor, dels af markgångstaxor för 1923, dels af värdeberäkningar i den officiella handelsstatistiken. Gruppen »spannmål» är till hälften räknad som råg, till hälften som korn. Vid evalveringen till moderna mått räknas ett lispund = 8,5 kilogram, en tunna spannmål och ärter = 1,65 hektoliter, 1 tunna malt = 1,74 hektoliter, en aln = 0,59 meter och ett fat järn = 1,7 deciton; Siffrorna i den sista kolumnen hafva erhållits genom att dela respektive värdesummor i denna tabell (kronor) med motsvarande värdesummor å sid. 357, utgörande för *varor* sammanlagdt 2,842 daler.

		Dåtida kvantitet i nutida mått	Nutida enhetspris Kr.	Nutida totalvärde Kr.	En dalers realvärde i kronor
Råg	hl.	650,10	11:50	7,476	8:45
Korn		559,35	9:50	5,314	6:95
Foderkorn		11,55	8:-	92	11:50
Hafre		6,32	8:-	51	11:80
Hvete		66,00	14:80	977	8:10
Ärter		0,83	17:50	15	9:60
Malt		1,74	10:-	17	7:75
Humle	kg	208,35	3:-	625	11:30
Hö	lass	1/2	14:-	7	14:-
Oxar	st.	17 3/4	225:-	3,994	21:50
Kor		4 7/20	150:-	653	28:50
Får		55 5/12	24:-	1,331	32:-
Lamm		24 1/2	12:-	294	32:-
Gäss		46	10:-	460	26:65
Höns		179 1/2	1:70	305	18:15
Ägg	tjog	71	2:-	142	21:10
Fläsk	kg.	10,63	1:50	16	10:20
Talg		10,20	-:50	5	3:40
Smör		2932,29	3:20	9,384	16:75
Ost		80,75	2:-	161	13:80
Fisk		80,75	1:50	121	8:50
Hampa		122,40	2:20	269	14: 95
Lärft	meter	197,06	1:20	238	5:60
Järn	deciton	23,80	20:-	476	6:80
			Summa kr.	32,423	11:40

Ofvanstående sammanställning är onekligen belysande för varuprisernas förskjutning under de år, som ligga mellan 1651 och vår egen tid. Varor, hvilkas realvärde ligger jämförelsevis lågt, »ha varit underkastade en relativ prisnedgång, medan motsatsen är fallet, då realvärdet ligger högt. Under den gångna tidsperioden ha gifvetvis priserna på de olika varorna ömsevis gått upp och ned, men den iakttagelse, som här kan göras beträffande den genomsnittliga förskjutningen, stämmer ganska väl med de resultat, som vunnits genom specialundersökningar¹. Den prisstegring å animaliska produkter, som här kommer till uttryck, härrör väsentligen från tiden efter 1800-talets midt, då särskildt köttet afsevärdt fördyrats. Att foderväxter, såsom hafre och hö, stå högre än brödsäden, beror tydligen på dessa varors samband med ladugårds-skötseln. Den relativa nedgången i priset på vegetabiliska spånadsämnen äfvensom på järn är flerstädes vittnad. Inadvertenser beträffande mindre varor, exempelvis talg, förändra icke totalintrycket af jämförelsen.

Det realvärde, som med stöd af slutsummorna uppkonstruerats för en daler S:mt, kr. 11:40, kan naturligtvis icke tillskrivas någon allmängiltig innebörd,

I Utom Sommarin's citerade arbete kan åberopas Karl Åmark, En svensk pris-historisk studie (Ekonomisk Tidskrift 1921, n. 12).

dels därför att det endast grundar sig på en enda samling siffror, dels därför att dessa i och för sig äro behäftade med väsentliga brister. Om jordabokens värden äro för lågt angifna, blir relationstalet redan af denna anledning för högt. Varorna vid olika tider äro ej heller fullt jämförbara. Då nötkreaturen levererades i delar, kunna de knappast ställas i jämbredd med lefvande boskap, isynnerhet som kreaturen på 1600-talet ej voro så stora som de nutida, utan borde snarast jämföras med nötkött, hvarigenom det nutida värdet -- och därmed äfven relationstalet - skulle blifva mindre¹. Därtill kommer att urvalet af varor är alltför ensidigt och kvantiteterna alltför godtyckliga för att kunna läggas till grund för en tillfredsställande prisindex.

Å andra sidan är det onekligen en förtjänst hos den föreliggande öfversikten, att den på ett fullt naturligt sätt återspeglar det pulserande lifvet, då den ställer flera af de stora varugrupperna i den inbördes relation, som de antagligen hade vid ett dåtida storbruk. På detta sättgansluter den sig till både produktion och förbrukning och blir ej så godtycklig som det i förstone kan synas. Ett försök att, med anlitande af samma priser för de bärande artiklarna, göra en sammanställning af varor, som vid denna tid förbrukades i ett hushåll, leder föröfrigt, märkligt nog, till ett ganska likartadt resultat. Undersökningen kan lämpligen ansluta sig till en beräkning, som Sommarin gjort rörande normalbudget för en arbetare vid början af 1600-talet. Om de därstädes upptagna varukvantiteterna angifvas i värden dels från 1650-talet, dels från närvarande tid, får man en belysning af penningens köpkraft vid de olika tiderna, såsom framgår af följande öfversikt. För de i jordaboken upptagna varorna hafva därstädes förekommande värden anlitats, för öfriga varor däremot äro värden hämtade ur 1658 års tulltaxa. Läger man för alla varor tulltaxans värden till grund, blir slutsumman 82 daler i stället för 81.12².

	Dåtida		Nutida		
	Kvantitet	Värde dlr öre	Kvantitet	Enhetspris Kr.	Totalvärde
Råg	9 t:r	20.8	14,85 hl	11:50	171:-
Korn	9 ”	20.8	14,85 ”	9: 50	141:-
Ärter	2 ”	6.-	3,30 ”	17: 50	58:-
Smör	2 lisp.	3.8	17 kg	3:20	54:-
Fläsk	1 ”	1.8	8,5 ”	1:50	13:-
Kött	4 ”	4.-	34 ”	1:50	51:-
Strömming	1 tunna	5.-	1,26 hl	25:-	32:-
Lax	2 lisp.	1.16	17 kg	3:50	60:-
	Transport	61.16			580:-

1 Sommarin, anf. arb., har vid kalkyler rörande lön, som utgått i en ox, räknat varan såsom nötkött i anslutning till en kalkyl af Hans Forssell (Sveriges inre historia), enligt hvilken ett xmötsfall» räknades som 10 lispund. Moderna markegångstaxor räkna stundom också med viss vikt på en ox, hvars pris i olika taxor varierar från kr. 94 (Kalmar) till kr. 400 (Östergötland). Kr. 225 är minimipris från Bjärka-Säby gårdskontor.

2 Sommarin (anf. arb. sid. 140, 152) har konstruerat budgeten för år 1608, men använder den också för slutsatser rörande 1638, 1658 och 1687.

	Dåtida		Nutida		
	Kvantitet	Värde dlr öre	Kvantitet	Enhetspris Kr.	Totalvärde
	Transport	61.16			580:-
Torr fisk	2 lisp	1.16	17 kg	1: 50	26:-
Salt	3 ”	-.24	25,5 ”	0:08	2:-
Oxe	1 st	10.16	1 st	225:-	225:-
Kläde	6 alnar	5.4	3,54 meter	15:-	53:-
Vadmal	12 ”	2.-	7,08 ”	8:-	57:-
	Summa	81.12			943:-

Då man på denna väg får värdet af en daler ungefär lika med kr. 11: 50, stärkes sålunda uppfattningen om att det äldre myntets nuvarande realvärde ligger ungefär på den tidigare angifna nivån.

För öfrigt får slutsatsen också en viss bekräftelse af andra beräkningar inom området. Om man reducerar bort den stora prisförhöjningen under de nyligen tilländalupna krigsåren, ansluter sig siffran ganska väl till Sommarins beräkningar, som företogs år 1908, liksom också till D'Avenels slutsatser, då han beräknar, att penningens köpkraft vid 1600-talets midt var omkring 2 1/2 gånger större än vid 1800-talets slut¹. Med beaktande af att en daler szmt nominellt var kr. 2: 50, erhåller man, genom att öka denna siffra 2 1/2 gånger, kr. 6: 25. Förhöj es detta belopp med ett procenttal, motsvarande prisförhöjningarna under de senaste 20 åren, når man ungefär upp till den ofvan angifna relationen mellan en daler och en krona.

Med hjälp af de sålunda konstruerade medeltalen bör man också kunna nå fram till en slutsumma, som sätter den totala ränteafkastningen af fru Sofias egendomar i relation till ett modernt penningvärde.

Med vissa af naturaprestationerna kan man förfara på samma sätt som med varorna, i det att dagsverken låta sig evalveras i nutida värden. Med hjälp af uppgifter från Bjärka-Säbys gårdskontor och från moderna markegångstaxor kan man konstruera fram följande värden på de i jordaboken upptagna prestationerna.

	Dåtida		Nutida		
	Antal	Värde dlr öre	Enhetspris kr.	Värde Kr.	En dalers realvärde i kr.
Dagsverken	357 1/2	67.-	4: -	1,430:-	21: 35
Ökedagsverken	27	6.24	8:-	216:-	32:-
Drängedagsverken	54	6.24	3:-	162:-	24:-
		80.16		1,808:-	22:45

I jämförelse med varorna äro dessa naturaprestationer af underordnad betydelse för slutsumman. Vill man inräkna dem i den ofvan angifna leveranskvantiteten, åstadkomma de endast en obetydlig förskjutning i värdet på en daler szmt, i det att detta höjes från kr. 11:40 till kr. 11:70.

Alltså kommer man på olika vägar fram till ett dalervärde, som för jämnhetens skull kan betecknas med 11 kronor. Transporterar man detta värde på de ännu icke evalverade posterna i jordaboken, får man följande resultat:

I G. D'Avenel, Histoire economique. Paris 1898.

	Daler		Kronor
Årliga hästar o. kungshästar	210.31. 1	a kr. 11:-	2,320:-
Penningar	722. 6.19	” 11:-	7,944:-
Sammanräknas därmed			
Varor	2,842.24.21	” 11:40	32,423:-
Dagsverken	80.16.-	” 22:45	1,808:-
Blir slutsumman	3,856_14.17		44,495:-

Efter samma beräkningsgrund skulle den ofvan kalkylerade slutsumman för fru Sofias årsinkomster, 6,300 daler, utgöra omkr. 70,000 kr. i modernt mynt. Söker man, med användande af det sålunda konstruerade värdetalet för penningröntorna, evalvera räntesiffrorna för några gårdar i Wist socken till moderna värden, får man en inblick i den relation mellan de olika räntepersedlarna, som i dessa trakter var den vanliga. En jämförelse med värdet på de moderna arrendeprestationerna, som i nedan anförda fall utgå i mjölk, lämnar också vittnesbörd om gårdarnas ökade afkastningsförmåga sedan den tid, hvarom här är fråga. Som exempel väljas hemmanen Karsnäs och Skälstorp, hvilka båda numera äro arrendegårdar Om äfven 50 % tillägg medräknas för att komma närmare totalinkomsten för 1651, ställer sig relationen på följande sätt.

	Dåtida		Nutida	
	Kvantitet	Värde dlr öre pgr	Kvantitet	Värde kr.
<i>Karsnäs</i>				
Spannmål	6 1/2 t:r	14.20.	10,73 hl.	115:15
Hvete	1 “	3.	1,65 “	24:42
Får	1 st.	.24.	1 st.	24:--
Höns	2 “	. 6.	2 ”	3:40
Ägg	20 ”	. 3.	20 ”	2:-
Fodernöt	1/6 ”	1.21. 8	1/6 ”	37:50
Penningar olika slag		1. 6.		13:06
Summa		21.16. 8	Kr.	219:53
Med 50% tillägg		32. 8.12	”	329:29
Arrendeprestation 1923			”	980:42

<i>Skälstorp</i>				
	Kvantitet	Värde	Kvantitet	Värde
Spannmål	9 t:r	20. 8.	14,86 hl.	158:42
Hvete	1 ”	3.	1,65 “	24:42
Får	1 st.	.24.	1 st.	24:-
Höns	2 ”	. 6.	2 ”	3:40
Ägg	20 ”	. 3.	20 ”	2:-
Fodernöt	1/6 ”	1.21. 8	1/6 ”	37:50
Penningar olika slag		1.28.		20:63
Summa		27.26. 8	Kr.	270:37
Med 50% tillägg		41.23.12	”	405:55

Arrendeprestation 1923:

å Skälstorp	782: 25
å där upptagna gårdar	542: 36
Summa	1,324:61

Än starkare belysning får relationen mellan de olika tidernas prestationer, om man sammanräknar jordabokens ränteuppgifter för alla de gårdar i Wist, inom hvilka områden arrendegårdar under Bjärka-Säby för närvarande äro belägna. Det visar sig därvid, att dylika gårdar endast utgöra en del af de i jordaboken upptagna, medan de allra flesta af fru Sofias gårdar isocknen för närvarande antingen brukas under hufvudgården eller tillhöra andra egen- domar. Af de äldre gårdarna är det sålunda endast Göttorp, Hållingstorp, Skälstorp, Karsnäs, Ringsnäs, Vässentorp och en gård i Hofvetorp (Cedersberg) jämte 5 skattlagda torp, som återfinnas bland de nuvarande arrendegårdarna, men jämte dessa brukas också nyupptagna gårdar inom samma område, så att hela antalet gårdar inom området för närvarande är 17. Beräknar man de då- tida räntorna både i gammalt och modernt värde och sammanställer uppgifterna med den nuvarande arrendeafgiften från dessa 17 gårdar, blir resultatet följande:

	Dåtida		Nutida		Värde kr.
	Kvantitet	Värde dlr öre pgr	Kvantitet	Värde	
Spannmål	28 1/2 t:r	64. 4.	47,03 hl.		493:82
Hvete	7 "	21.	11,55 "		170:94
Gärdesråg	10 1/2 "	23.20.	17,33 "		199:30
Får	6 st.	4.16.	6 st.		144:--
Lamm	2 "	.24.	2 "		24:--
Höns	14 "	1.10.	14 "		23:80
Ägg	7 tjog	.21.	7 tjog		14:--
Smör	5 1/2 lisp	8.30.	46,75 kg.		149:60
Fodernöt	1 1/6 st.	11.21. 8	1 1/8 st		262:50
Penningar		12.13.			136:47
Summa		148.31. 8	Kr.		1,618:43
Med 50% tillägg		223.15	"		2,427:64
Arrendeprestation 1923			"		13,194:21

Den väsentliga skillnad, som sålunda föreligger mellan arrendebeloppen 1651 och 1923 för samma gårdsområde, har gifvetvis också motsvarighet inom en vidare krets. Medräknas alla Bjärka-Säbys arrendegårdar i Wist, når arrende- summan för närvarande upp till 31,000 kr. Sålunda gifva ett fåtal utgårdar i en enda socken - bortsedt från hufvudgården och de omfattande sträckor, som förvaltas under eget bruk - en bruttoafkastning, som motsvarar nära hälften af fru Sofias inkomster från bortåt 300 gårdar i allt Sveriges land. Det är onekligen ett talande vittnesbörd om jordbrukets utveckling - både exten- sivt och intensivt.

Men den stora skillnaden mellan penningbeloppen får samtidigt betraktas som ett led i en ytterligare förskjutning af penningvärdet, hvilken förestafvats af den ständigt fortgående stegringen i de mänskliga behofven och de mång- faldigt växande möjligheterna för deras tillfredsställande. jämsides med att dessa kraf framtvungit ett kraftigare utnyttjande af de materiella resurserna, ha de förändrat penningens värde, ej blott i den utsträckning, som ofvan antydts,

utan också därutöfver på ett sätt, som svårligen låter sig med siffror belysas. De uttryck, som den fortskridande rörelsen tagit sig i de växande siffrorna för statsfinanser, industriell produktion, import och export etc. ha också haft sin motsvarighet i den enskildes ekonomi. Likaväl som samma penning har olika värde för den fattige och den rike, eller för den som har små lifsbehof och den som har höga lefnadsvanor, så hafva också skilda tidsperioder en olika värdesättning af belopp, som med hänsyn till penningens köpkraft kunna vara fullkomligt parallella. För en belysning af penningens växlande värde räcker det ej med att bygga jämförelsen på varupriserna, utan är det nödvändigt att också taga hänsyn till den af de allmänna kulturförhållandena betingade värderingen och så att säga räkna med ett skiftande kulturvärde hos penningen.

Från denna synpunkt sedt kan man ej utan vidare jämföra de här ofvan moderniserade räntesummorna hvarken med afkastningen från ett nutida jordbruk eller med nutida årsinkomster till samma belopp. Redan de olika hushållsprinciperna och de olika arbetsformerna lägga beloppen på skilda plan. En leverans, som under den ena perioden kan direkt tillgodogöras af mottagaren och sålunda för honom framstå som nettobehållning, kan under en annan period icke utnyttjas utan en fördyrande bearbetning eller omplacering. De för leveranser angifna värdena äro därför ej vid olika tider parallella. Därtill kommer, att de hvardagliga behofven och medlen för deras tillfredsställelse äro så olika under de båda tidsperioderna, att penningen också af denna anledning får en olika värdesättning. Om också en hel del förbrukningsartiklar i våra dagar äro billigare på grund af en kraftbesparande arbetsorganisation, så är det dock obestridligt, att hvardagslifvet på 1600-talet med dess färre behof ställde långt mindre kraf på genomsnittsmänniskans ekonomi än den moderna tiden.

Men å andra sidan var på 1600-talet lifvets gestaltning i så många hänseenden olik vår egen tid, att man ej kan affärda jämförelsen endast med hänvisning till de begränsade hvardagsvanorna. Det var helg och fest äfven den tiden - och fest med fordringar, som i mycket motvägde hvardagens enkelhet. Och det var en social skiktning, som uppskrufvade fordringarna på de lyckligare lottade individerna i en utsträckning, till hvilken vi knappast i vår demokratiska tidsålder ha någon motsvarighet.

Med de utländska förbindelserna och under det stora kriget på Tysklands jord fingo särskildt de adliga kretsarna mera vidtgående behof än deras fäder. Icke minst inom det rent materiella området togo sig dessa frappanta uttryck. Vid de ofta återkommande festerna -till hvilka man sökte anledning vid bröllop, begrafningar och kyrkliga helger m. m. - var det ofantliga varukvantiteter som konsumerades, men tiden medförde också ett stegradt öfverdåd i den hvardagliga förbrukningen af bordets håfvor. En middag med 40 rätter mat hörde icke till ovanligheterna. Hos portugisiske ministern hölls dagligen middagsbord med 32 rätter för ministern själf, ett junkerbord med 28 rätter, ett bord för pager och lakejer med 12 rätter och ett för gemene man med 6 rätter.

De här ofvan (sid. 157 o. 160) åberopade räkningarna öfver begrafningskostnader 1680 och 1684 vittna också om de för en modern uppfattning rent

oerhörda krafven. Kostnaderna för fru Benedictas jordafärd belöpte sig till en summa, som efter här angifna beräkningsgrund kan värderas till omkr. 38,000 kronor i modernt mynt, eller nästan lika mycket som Sofia Stenbock på ett år uppbar i räntor från sina hundratals gårdar enligt jordaboken. Och det var ej nog med att de stora gårdarnas visthus blefvo grundligt skattade på varor, som i natura kunde tillgodogöras. Där kräfdes också kontanta penningar till afsevärda belopp.

Särskildt betingande för värdens ekonomi voro de dyrbara kolonialvarorna, ej minst kryddor, som i stor utsträckning kräfdes för tidens massiva matrecept. Vid begrafningen 1684 representerade dylika långväga varor ej mindre än 10 procent af matvarukostnaderna, hvartill kom inköpt konfekt, tillverkad af utländska ingredienser, och importerade viner, hvardera till omkring 20 procent. Att de utländska varorna sålunda representerade hälften af förplägnadskostnaderna samrnanhängde gifvetvis med att de vid denna tid voro mycket dyra. Priserna på kolonialvaror voro sålunda 4 à 5 gånger så höga som i våra dagar, äfven om man, med hänsyn till penningvärdets fall från åren 1651 till 1684, räknar med ett något lägre nutidsvärde på dalern än det ofvan angifna. Med ett värde af 10 kr. för en daler s:mt skulle enbart kryddorna ~ alltså fränsedt socker och sydfrukter - ha kostat omkr. 140 kronor i modernt mynt, medan samma kvantitet i våra dagar kostar omkr. 34 kronor.

Kontanta medel behöfdes också för inköp af kistor, svepning och dekorativa anordningar, hvilket allt 1680 kostade ej mindre än 3,000 daler kzmt, samt för aflöningar åt medhjälpare, hvilka 1684 kräfdes en summa af 1,208 daler. Biskopen, som vid sistnämnda tillfälle tyckes ha varit dyrare än fyra år tidigare, erhöll 500 daler, d. v. s. omkr. 1,600 kronor i modernt mynt.

År 1680 fick sockenprästen 196 daler (650 kr.), prestatbäraren 200 daler (660 kr.), köksmästaren 48 daler (160 kr.) och de sjungande djeknarna 60 daler (200 kr.) tillsamman. Med kännedom om eljes utgående aflöningar vid denna tid måste man onekligen betrakta dylika ersättningar såsom synnerligen höga. Förklaringen ligger med all säkerhet på det sociala området. Det var den ståndsmässiga generositeten, som återspeglades - krafvet på furstlig frikostighet från dem, som representerade en högre samhällsklass.

Det var också detta kraf, som tog sig uttryck i de dyrbara anordningar vid sätesgårdarna, som efter hand blefvo moderna - med palatslika byggnader och djurgårdar m. m. För att dokumentera sin standard tvangs godsherrn att hålla en hel stab med tjänare, af hvilka ett flertal hade rent improduktiva funktioner. Då en vanlig arbetares aflöning, enligt ofvan gjorda beräkning, kunde värderas till åtminstone 80 daler s:mt, d. v. s. omkr. 900 kr. i modernt penningvärde, så inses lätt, hvilken ekonomisk börda den ståndsmässiga hofhållningen innebar. Föröfrigt var det samma kraf, som delvis motiverade de dyrbara festerna, där folkets rikliga förplägnad var en af de väsentligaste ingredienserna. Festen var för alla en uppskattad omväxling i hvardagens enahanda, ett nöje som husbonden på grund af sin samhällsställning ansågs skyldig att anordna. Utan tvifvel var denna uppfattning om de sociala plikterna det mest kost-

samma klenodiet i en herremans privilegium. Till särställning var han född, till dess befästade tjänade hans uppfostran, och hela sin lefnad igenom betraktades han af de öfriga stånden med en i medvetandet invuxen respekt, som bragder på slagfälten i många fall voro ägnade att ytterligare skärpa. Herremannen var också den oomtvistligt rike, för hvars tillgångar gemene man hade en instinktiv vördnad, jorddrotten med de vidsträckta domänerna och de många underhafvande, magnaten, af hvilken man kräfd e ekonomiska insatser både för alhnänna företag och enskild välgörenhet. Det är ej heller något tvifvel underkastadt, att den svenska adehi själf vid denna tid hade samma uppfattning af sin ställning, liksom den också i allmänhet sträfvade att samvetsgrant fullgöra de förpliktelser, som kunde anses åhvila den. Det var ej blott de stora gref- och friherrskapens innehafvare, som togo furstens later och tillägnade sig de höga vanorna eller förpliktelserna. Hos adelsståndet i dess helhet förefanns en liknande känsla, fast den tog sig skiftande uttryck.

Sålunda motvägdes inom den krets, till hvilken Sofia Stenbock hörde, de enkla hvardagsvanorna och den billiga arbetsorganisationen af sociala kraf, som gjorde mycket djupa ingrepp i den till synes fyllda penningpåsen. Ja, det är otvifvelaktigt, att dessa kraf växte hastigare än de ekonomiska förutsättningarna för deras tillfredsställande och att de därför påskyndade den stora katastrofen vid århundradets slut - såsom i föreliggande arbete framhålles i annat sammanhang I hvarje fall var det under påverkan af den ständiga stegringen i lefnadskostnaderna, som adehi vid denna tid sökte uppdrifva afkastningen från sina gårdar och höja landbornas afgifter. Fru Sofia själf tyckes också i detta hänseende ha vidtagit verksamma åtgärder, såsom vid redogörelsen för hennes gårdsförvaltning framhållits. Det är därför också högst sannolikt, att inkomsterna från de stora domänerna ännu vid hennes tid voro fullt tillräckliga för att uppehålla en vederbörlig standard och att de verkligen representerade en för tidens förhållanden afsevärd förmögenhet. Att mäta denna i moderna mått är emellertid icke möjligt. Hvad här ofvan lämnats är endast några antydningar om de relativa värdena, men alldeles omöjligt är att afgöra, om en modern löntagare med inkomster, som motsvarade fru Sofias, har lättare att tillgodose de kraf, som ställas på honom, än det var för den rika slottsfrun på Säby att ståndsmässigt fylla sina förpliktelser mot jämlingar och underordnade. Hufvudintrycket af de öfriga, här gjorda siffersammanställningarna blir också, att ingen tillfredsställande jämförelse inom dessa områden kan åstadkommas.

BILAGA C.

UTGÅRDARNAS AFKASTNING PÅ CEDERHIELMS TID.

Utdrag ur jordebok.

Originalen till här extraherade jordebok förvaras i Bjärka-Säbys arkiv och omfattar, jämte redogörelsen för Wist socken, äfven en afdelning om Sörbygodset i Örtoxnta socken, den senare dock endast fragmentarisk. Afdelningarna om Nerike, Upland och Finland äro alldeles förkomna. I originalen äro gårdarna ställda efter hvarandra med persedelnamn, kvantiteter, enhetspris och räntevärden upprepade för hvarje gård. För att förenkla tryckningen och bereda bättre öferskådlighet äro uppgifterna om de särskilda gårdarnas räntor här tabellariskt sammanställda och summor uträknade äfven för varorna, fast originalen endast har summor för gårdarna. Kvantitets- och värdebeteckningar äro desamma som angifvas ofvan sid. 353. Originalens stafning har bibehållits vid den löpande texten och vid namnen i tabellen. Kursiv stil har användts för siffror och uppgifter, som äro senare tillskrifna i jordeboken.

Jordebok på nedanskrefne mine uti Östergötland, Småland, Nerke,
Upland och Finland belägne frälse-godz och lägenheter
för åhr 173 nembl:n.

Hemman	Östergötland och Linköpings län Hankekindz härad Wist sochen.	Summa Penningar Kopparmynt		
		Dlr	./.	pgr
2 ½ 5 7/8	Säby sätesgård med Landamäre och Biärkan därunder afhyst. Cedersberg, som elliest kallas Hofwetorp, säterie består af 5 7/8 hemman endehls utbytte ifrån Kongl. Maj:tt under frälse och en dehl gambalt frälse. Skorpa tullqwarn för långl:e tider sammanbygd af åtskillige odahlqwarner, hörande efter thee af åhren 1370 och 1371 upwiste bref under Cedersberg, som är säterie jämwäl frijtt, därföre den ock här till namnet allenast anteknas, räntar rågmjöhl 36 t:r à I5 dr. t:n	540		

Hemman		Summa Penningar Kopparmynt		
8 3/8	<p style="text-align: center;"><i>Transport</i></p> <p>En miöhlqwarn för någon tid sedan flötten ofwan ifrån strömmen eller dröset neder till Skorpa, hörandes tillika med den förra under the gamla hemmanen Hofwertorp elzr Cedersberg, som är Wordet säterie och för den skull som en dehl och egentelighet där af frij, Warandes samma qwarnfall nu anslagit efter undfångit privilegium till plåthammarn.</p> <p>En manufactur eller kniphammare på Wästra sidan om strömmen.</p> <p>En sägqwarn på samma sida och .</p> <p>En hammarsmedia efter Kl. Bergscollegii therpå gifne privilegium.</p> <p>Föllliande oskattlagde dagswärkstorp äro belägne uppå ofwanxte sätteriers enskylda ägor af ålder och uhrminnes tider sampt Kl. Cammarcollegii bref af d.</p> <p style="text-align: center;">Nembl:n</p> <p>Torp som giöra 3 dagzwärke i wekan:</p> <p>1) Storängen, 2) Murnsmåhlen, 3) Brommetorp, 4) Tiugumåhlen, 5) Pinnerum, 6) Barks wed, 7) Ringetorp, 8) Åkroken, 9) Qwarnen, 10) Bäck, 11) Donehall, 12) Högmoss 36</p> <p>Torp som giöra 2 dito om wekan:</p> <p>13) Hagen, 14) Lilla Fallemo, 15) Landamäre, 16) Skyttorpet, 17) Långenäs, 18) ibzm Långenäs, 19) Hultslätt, 20) Hästemos och 21) Hybbla 18</p> <p>Nybygda torp giöra I dito om wekan:</p> <p>22) Bortorp, 23) Sohlberga, 24) Humpen, 25) Lunbaka, 26) Spiutet, 27) Häradssweden, 28) Lilla Tiugumåhlen och 29) Tohlemåhlen 8</p> <p>Nybygda torp tillslagne trågården för Wissa dagzwärken om åhret nembl:n.</p> <p>30) Bomanstorpet 30, 31) Måshult 10, Rosendahl 8, 32) Tiugumåhlen 8, 33) Torpahemmet 8, tillsammans åhr 64. <i>Smedstorp Pähr år kohlare.</i></p>	Dlr 540	./.	pgr

		Hem- man	Sommar- skatten	Smörpen- ningar	Hvete		Råg	
					Kvant. t:a fj.	Värde k:mt dlr öre	Kvant. t:a fj.	Värde k:mt dlr öre
1	Transport	8 ½					36.	540.
2	Torpa, Södra gården	1	20. 10		1.	18.	1. 4	22. 16
3	Ibid. Nybohle	1	20. 10		1.	18.	1. 4	22. 16
4	Ibid. Norra gården	1	20. 10		1.	18.	1. 4	22. 16
5	Ibid. Millan gården	1	20. 10		1.	18.	1. 4	22. 16
6	Kringstorp	1	24.		1.	18.	1. 4	22. 16
7	Giöttorp	1	20. 10		1.	18.	1. 4	22. 16
8	Skiälstorp	1	20. 10		1.	18.	1.	15.
9	Wästentorp	1	18. 10	16.	1.	18.	1. 4	22. 16
10	Ibid. Wästentorp	1/4	9.	8.	4	9.	6	11. 8
11	Karsnääs	1/2	15. 16		1.	18.	1. 4	22. 16
12	Ringsnääs	1/2	29. 8		4	9.	6	11. 8
13	Gunnarsbo	1/4	12.	8.	2	4. 16		
14	Skoug	1/2	6.		4	9.		
15	Labbenääs	1/4	20.					
16	Hållingstorp	1/2	10. 5		4	9.	1. 4	22. 16
17	Gräsharfwa	3/8	15.	4.	4	9.	1. 4	22. 16
	Skieda socken							
18	Åskebäcken	1/4	32.					
19	Summa	19 ¾	312. 25	60.	11. 6	211. 16	53. 4	802. 16
20	Pris per enhet				1.	18.	1.	15.

	Korn		Hafre		Lamm		Gåås	
	Kvant. T:a fj.	Värde k:mt Dlr öre	Kvant. T:a fj kr	Värde k:mt Dlr öre pgr	Kvant. st.	Värde k:mt Dlr öre	Kvant. st.	Värde k:mt Dlr öre
1								
2	6.	90.	1.	28.	2	3.	1	1. 16
3	6.	90.	1.	28.	2	3.	1	1. 16
4	6.	90.	1.	28.	2	3.	1	1. 16
5	6.	90.	1.	28.	2	3.	1	1. 16
6			1.	28.	2	3.	1	1. 16
7	5.	75.	1.	28.	2	3.	1	1. 16
8	6.	90.	1.	28.	2	3.	1	1. 16
9			1.	28.	2	3.	1	1. 16
10			2	9. 8	1	1. 16	½	24
11	5.	75.	1.	28.	2	3.	1	1. 16
12	2.	30.	2	9. 8	1	1. 16	½	24
13	1.	15.	2	9. 8	1	1. 16	½	24
14	5. 4	82. 16	4.	3. 16.	1	1. 16	½	24
15								
16	2.	30.	2	9. 8	1	1. 16	½	24
17			2	9. 8	1	1. 16	½	24
18								
19	50. 4	757. 16	1. 6. 4	12. 26. 16	24	36.	12	18.
20	1.	15.	1.	7.	1	1. 16	1	1. 16

	Höns			Ägg			Fodernöt			Sågstäckar			Löof		
	Kvant. st.	Värde k:mt dlr öre	Kvant. st.	Värde k:mt dlr öre	Kvant. st.	Värde k:mt dlr öre	Kvant. st.	Värde k:mt dlr öre	Kvant. st.	Värde k:mt dlr öre	Kvant. st	Värde k:mt dlr öre			
1															
2	2	24	20	12	1	3.	4	4.	200	3.					
3	2	24	20	12	1	3.	4	4.	200	3.					
4	2	24	20	12	1	3.	4	4.	200	3.					
5	2	24	20	12	1	3.	4	4.	200	3.					
6	2	24	20	12	1	3.	4	4.	200	3.					
7	2	24	20	12	1	3.	4	4.	200	3.					
8	2	24	20	12	1	3.	4	4.	200	3.					
9	2	24	20	12	1	3.	4	4.	200	3.					
10	1	12	10	6	1/2	1. 16	2	2.	100	1. 16					
11	2	24	20	12	1	3.	4	4.	200	3.					
12	1	12	10	6	1/2	1. 16	2	2.	100	1. 16					
13	1	12	10	6	1/4	24	1	1.	50	24					
14	1	12	10	6	1/2	1. 16	2	2.	100	1. 16					
15															
16	1	12	10	6	1/2	1. 16	2	2.	100	1. 16					
17	1	12	10	6	1/2	1. 16	2	2.	100	1. 16					
18															
19	24	9.	240	4 16	11 3/4	35. 8	47	47.	2350	35. 8					
20	1	12	20	12	1	3.	1	1.	100	1. 16					

	Spån			Spinne			Enebär			Tagel			Summa värde	
	Kvant. st.	Värde k:mt dlr öre		Kvant. lp. m:k	Värde k:mt dlr öre		Kvant. t:a fj.	Värde k:mt dlr öre		Kvant. m:k	Värde k:mt dlr öre		K:mt dlr öre pgr	
1													540.	
2	300	4. 16		. 10	7. 16		2	16		2	8		180. 2.	
3	300	4. 16		. 10	7. 16		2	16		2	8		180. 2.	
4	300	4. 16		. 10	7. 16		2	16		2	8		180. 2.	
5	300	4. 16		. 10	7. 16		2	16		2	8		180. 2.	
6	300	4. 16		. 10	7. 16		2	16		2	8		117. 24.	
7	300	4. 16		. 10	7. 16		2	16		2	8		165. 2.	
8	300	4. 16		. 10	7. 16		2	16		2	8		172. 18.	
9	300	4. 16		. 10	7. 16		2	16		2	8		103. 24.	
10	150	2. 8		. 5	3. 24		1	8		1	4		51. 23.	
11	300	4. 16		. 10	7. 16		2	16		2	8		160. 8.	
12	150	2. 8		. 5	3. 24		1	8		1	4		93. 31. 8	
13	75	1. 4		. 2 1/2	1. 28		1/2	4		1/2	2		48. 9. 8	
14	150	2. 8		. 5	3. 24		1	8		1	4		115. 6.	
15													20.	
16	150	2. 8		. 5	3. 24		1	8		1	4		86. 4. 8	
17	150	2. 8		. 5	3. 24		1	8		1	4		64. 31. 8	
18														
19	3525	52. 28		5. 17 1/2	88. 4		2. 7 1/2	5. 28		23 1/2	2. 30		2491. 29. 16	
20	100	1. 16		1.	15.		1.	2.		1.	4			